

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ХУДОЖНЬОЇ ІНТЕГРАЦІЇ МИСТЕЦТВ
У ФОРМУВАННІ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНИХ ОРІЄНТАЦІЙ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ**

Постановка проблеми. На сучасному етапі соціального розвитку визначений комплекс цілей і завдань педагогіки, спрямований на формування високопрофесійних навичок, умінь майбутніх фахівців, на виховання їх духовно-естетичної самосвідомості, оскільки від професійного і культурно-естетичного рівня вчителів багато в чому залежать майбутнє вітчизняної культури і долі прийдешніх поколінь України. У сучасних соціально-історичних умовах особливого актуального значення набуває проблема формування музично-естетичних орієнтацій майбутніх учителів.

Мистецтво є художньо-образною формою відображення дійсності, репрезентантом усіх ідей світу, у ньому відбивається не тільки різноманітність життя, але й вся розмаїтість взаємин світу і людини, втілена кожною епохою, кожною творчою індивідуальністю у всій можливій безлічі ідей, форм, матеріалів, творчих способів і художніх методів: “Мистецтво як цілісна система, що належить культурі, відбиває духовний світ часу, за допомогою багатьох диференційованих художніх мов. Але в глибині своєї зміст мистецтва у всіх його видах – єдиний. Така єдність і створює можливість взаємодії мистецтв і забезпечує визначену можливість перекладання їхніх мов” [3: 15]. Участь комплексу мистецтв у педагогічному процесі обумовлена розмаїтістю можливостей його духовно-естетичного впливу. Саме мистецтво і художні результати його інтеграційних процесів є міцним фундаментом формування ціннісних музично-естетичних орієнтацій майбутніх учителів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науково-методологічною базою дослідження є наукові праці сучасних дослідників аксіологічних проблем (В. Бутенко, В.Василенко, К.Горанов О.Дробницький, В.Дряпіка, А.Здравомислов, М.Каган, Л.Коваль, Л.Масол, Н.Миропольська, В.Ольшанський, Г.Падалка, Л.Столович, Г.Тарасенко, Н.Чавчавадзе, Ю.Шаров, Ю.Юцевич, В.Ядов і ін.). Методологічні проблеми інтеграційних процесів у мистецтві і педагогіці освітлені в наукових працях таких дослідників, як Л.Масол, Н.Миропольська, Г.Падалка, Г.Шевченко, Б.Юсов. Загальні проблеми синтезу, взаємодії та інтеграційних процесів мистецтва багатоаспектно представлені в працях сучасних дослідників (С.Аверінцев, А.Андріяускас, Ю.Барабаш, М.Бахтін, Ю.Борев, В.Ванслов, Н.Волков, В.Галеєв, Н.Герасимова-Персидська, Н.Дмитрієва, А.Зісь, Д.Лихачов, А.Лосєв, В.Михальов, І.Хангельдієва, Н.Миропольська, В.Суханцева, М.Стафецька, В.Медушевський, М.Каган, А.Гуревич, Б.Раушенбах і ін.). Музичне мистецтво з позицій взаємодії мистецтв досліджували М.Арановський, М.Бонфельд, А.Михайлов, М.Лобанова, Т.Ливанова, В.Холопова та ін.

Формулювання цілей статті. Формування музично-естетичних орієнтацій майбутніх учителів цілком залежить від сформованості емоційно-почуттєвої, потребнісно-мотиваційної, когнітивної сфери особистості, від досвіду художньо-естетичного сприйняття, що сприяє комплексному охопленню творчих реалій художнього поля світової культури людства, яка є великою скарбницею вищих духовних цінностей. Усвідомлення художніх принципів мистецтва, набуття навичок естетичного сприйняття, оволодіння ціннісно-аналітичними вміннями на основі вивчення творчої спадщини майстрів минулого і сьогодення в опорі на науково-педагогічні технології, дослідницько-методологічні принципи мистецтвознавства є необхідною базою для формування музично-естетичних орієнтацій майбутніх учителів. Музичне мистецтво не тільки є часткою художньої культури, а також є складним інтегрованим феноменом. На даному етапі немає єдиної думки в питанні термінологічної бази досліджень, присвячених проблемам синтезу, взаємодії та інтеграції

мистецтв у навчальному процесі, тому метою даної статті є визначення деяких теоретичних аспектів інтеграції мистецтв.

Результати дослідження. У духовно-естетичному вихованні величезну роль відіграють процеси отримання, обробки і засвоєння інформації, характерною ознакою якої в ХХ столітті є її візуалізація: “Зоровий характер був доданий усім засобам масової інформації: кіно, телебачення, відеозапис. Відеоорієнтація позначилася і на художній культурі, що використовувала нові технічні засоби” [6: 149]. Дослідники вважають, що сучасна соціокультурна ситуація відрізняється тяжінням усіх сфер культури й мистецтва до взаємовпливів, взаємозбагачень, до синтезу. Інтеграційні тенденції активно спостерігаються у жанрово-стильовій сфері мистецтва. Результатом цього є виникнення нових жанрів, видів мистецтва, в яких поєднуються, інтегруються візуальні та звукові форми креативного відтворення дійсності. Тому необхідно пильну увагу приділити феноменові інтеграції мистецтва в процесі формування музично-естетичних орієнтацій майбутніх учителів.

У мистецтвознавстві досліджено проблеми взаємодії, синтезу, інтеграції мистецтва з позицій комплексного й системного підходів. Треба зауважити, що багато понять і термінів використовуються як у музиці, так і в інших видах мистецтва не тільки метафорично, а як визначені терміни: тон, гама, ритм, лінія, малюнок, рельєф, фактура, колорит, фарба, архітектоніка, композиція, монтаж, колаж, калейдоскопічність, мозаїчність і т.п. На такого роду термінологічні поняття і специфіку їхнього запозичення звернув пильну увагу Є. Назайкінський: “Термінологічні запозичення або знову відсилають нас до першооснов музики, що народилася в синкретичній діяльності, або вказують на можливості нового синтезу. У деяких із запозичених термінів ясно видно їхнє джерело”, тому термінологічні запозичення у теорії музики можуть бути розцінені як відповідні природі музики й ті, що виявляють яскраві здібності цього мистецтва до абстрації і узагальнення [5: 171].

Багатобічна система взаємодії різних видів мистецтва як особливий тип художніх зв'язків, пов'язана з загальними законами пізнання і художнього мислення, з прагненням зрозуміти світ людини: “У мистецтві створюється модель цього світу, але модель настільки своєрідна, що тлумачення її найчастіше не менш складне, чим пізнання самої дійсності” [4: 18].

Предметно-просторові слухові представлення розкривають специфіку елементів музично-слухового матеріалу і його впливу на сприйняття, а також поширюють уявлення про семантичну структуру, мовленнєву значимість елементів музичної мови. М.Арановський розглядає питання про формування звуку як предмета і збереження його властивостей у звукоматеріалі [1: 253], це і доводить, що музичне мистецтво здатне викликати необмежену кількість асоціацій, здатно формувати предметно-просторові уявлення, активізувати перцептивний простір особистості.

Простір і час є нерозривними категоріями, що представляють об'єктивне буття матерії, матеріально-духовного світу. Дослідження цих нерозривно пов'язаних форм буття в ХХ сторіччі глобально розширили уявлення про існування Всесвіту, насамперед теоретично й емпірично довівши неконстантний, синергетичний, нелінійний характер взаємозв'язків простору-часу. Аналіз просторово-часових відносин у мистецтві зорового сприйняття, що пов'язують глядача, художника і твір мистецтва, також становить інтерес і для музиканта “як відтіняючий специфіку музики методом порівняння” [5: 10], бо він є дієвим засобом актуалізації сприйняття музики на підставі процесу візуалізації музичних образів.

Візуальність – категорія, що не є обґрунтованою до рівня обов'язкової дефініції в музикознавстві, але, однак, зустрічається часто і чітко формує уявлення про простір-час, певним чином відтворені у музиці. При цьому головним аспектом розуміння, усвідомлення зорової основи сприйняття є сам авторський задум, часто викладений у назві, підзаголовку твору (програмна музика), який розуміється в процесі “розкодування” у сприйнятті слухача, завдяки історично виробленій семантико-семіотичній спрямованості засобів музичної виразності.

Симультанність – це є “результат перетворення часового явища в просторовий образ”, цільний образ, що виникає в уяві одночасно [1: 264]. Згідно з даних психологічних досліджень, “симультанний зоровий образ виникає в результаті розгорнення, подібно тому, яке відбувається на телевізійному екрані” [1: 264]. Це дуже вагомий психологічний механізм, який також допомагає загально й цілісно відтворювати в уяві музичні феномени і сприяє більш якісному засвоєнню зразків музичного мистецтва.

Спатіальність, як переклад часових уявлень у просторові, відбувається в процесі сприйняття: “Слухове сприйняття в даному випадку спирається на виникнену в процесі філо- і онтогенезу здатність людської свідомості до спатіалізації часових явищ. Асоціативною підтримкою тому ж служить, мабуть, і “геометричне бачення”, якому властиво поєднувати однією лінією ряд крапок. Така “геометризація” досить властива і слуховому сприйняттю” [1: 263]. Спатіалізація, таким чином, є вагомим феноменом музичної форми, “що дозволяє підключити до сприйняття музичного твору найбагатший досвід усвідомлення зорових образів і зорово-просторову естетику” [6: 166].

Сенсибілізація завжди є підвищення чутливості у сприйнятті [2: 85]. Чутливість того або іншого аналізатора багато в чому залежить “від характеру діяльності людини, від вправ. Так, око художника набагато тонше помічає різні відтінки світлотіні, кольору, обрису форми в порівнянні з оком музиканта, тоді як у музиканта більш тонкий слух, ніж у художника” [2: 85]. Однак, особливий ефект утвориться від органічного злиття музики і візуального образу, від одержання в результаті цього “надзвичайно сильного враження, відчуття неподільності, єдності”, “єдиного оригінального відчуття”, яке і є синестезія [2: 85]. Саме сенсибілізаційні процеси і утворення єдиного результату сприйняття повинні зіграти визначену роль у процесі творчо-пізнавальної діяльності, у формуванні музично-естетичних орієнтацій майбутніх учителів. Дуже важливо, як пише Б.П.Юсов, слухаючи, наприклад, музику, вміти транспонувати її в образи або кольори, “у цьому, можливо, складається багатоскладність переживання мистецтва і переносу образів на навколишній світ, природні явища, історичні події, моральність, відносини і вигляд людей” [7: 14].

Висновки. Сприйняття музичного мистецтва й усвідомлення його духовно-креативної суті буде повним і глибинним, якщо воно буде засновано на аудіовізуальному матеріалі. Пізнання законів мистецтва у взаємодії слухового і зорового сприйняття є необхідним джерелом поглиблено-творчого розуміння світу і мистецтва, формування потреби до творчо-пізнавальної діяльності, розвитку інтересу до вивчення мистецтва, до становлення чіткої системи наукових знань у сфері мистецтва і педагогіки в процесі формування ціннісних музично-естетичних орієнтацій. Важливішим у цьому процесі є збагачення досвіду музично-естетичних орієнтацій майбутніх учителів, який формується на підставі здатностей, здібностей особистості, на базі її тезаурусу й вже отриманого досвіду спілкування з мистецтвом. Тому з’ясування термінів і понять, які відображають вплив інтеграційних процесів у сфері мистецтва та його сприйняття, є необхідною гностичною умовою роз’язання завдань, пов’язаних з формуванням музично-естетичних орієнтацій майбутніх учителів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арановский М.Г. О психологических предпосылках предметно-пространственных слуховых представлений / Проблемы музыкального мышления. Сборник статей. – М., 1974.
2. Кузин В.С. Психология. – М., 1982.
3. Курьшова Т. Театральность и музыка. – М., 1984.
4. Мейлах Б.С. Комплексное изучение творчества и музыковедение / Проблемы музыкального мышления. Сборник статей.– М., 1974.
5. Назайкинский Е. Понятия и термины в теории музыки / Методологические проблемы музыкознания: Сб. статей. – М., 1987.
6. Холопова В.Н. Музыка как вид искусства: Учебное пособие. – СПб., 2000.
7. Юсов Б.П. О взаимодействии искусств в развитии детей на интегрированных занятиях / Когда все искусства вместе... – М., 1995.